

Uppmarsch till enkammarval

För oppositionen föreföll det politiska läget under höstmånaderna inte alltför lovande. Politiken är emellertid en föränderlighetens värld med oväntade reaktioner och irrationella inslag, skriver redaktör Axel Waldemarson. Den vilda strejken vid malmfälten i norr var ett sådant. Vidare har fackföreningsrörelsen kommit i motsatsställning till tjänstemännen och den kommande skattereformen har presenterats förvånansvärt valhänt och oskickligt av regeringspartiet. Detta gör att valet till den nya enkammarriksdagen trots allt inte är avgjort i förväg. Årets remissdebatt gav också förhoppningar om ett mera generöst och framåtsyftande förhållande mellan de tre icke-socialistiska partierna. Nu är det dock viktigt att oppositionen presenterar en politik för framtiden och inte nöjer sig med den ständige kritikerns roll – inte minst därför att den med tiden automatiskt ger en negativ image, betonar red. Waldemarson, som kraftigt understryker vikten av att oppositionen nu håller samman.

En allt starkare rörlighet i väljarkåren blev ett karaktäristiskt drag i nordisk inrikespolitik under 1960-talets senare del. I en rad val ledde den till betydande förskjutningar; både Sverige, Norge, Danmark och Finland upplevde sina »jordskredsval». Här hemma gick de först i borgerlig och sedan i socialdemokratisk favör. I Norge och Danmark fördes de borgerliga partierna av väljarvågen till regeringsansvar. Efter ett decennium av politisk ökenvandring blev socialdemokratin det ledande partiet i en folkfrontsminister i Finland. En återgång till en mera stabil väljarkår föreföll emellertid 1960-talets sista politiska uppgörelse i Norden, det norska stortingsvalet, tyda på. Något klart utslag i den riktningen var det dock knappast. Mycket tyder i stället alltjämt på att 1970-talet kan bli ett regeringskoalitionernas årtionde. För dansk men även för norsk socialdemokrati ter sig koalitionen, såvitt en partner står att uppbringa, som den enklaste vägen tillbaka till den politiska makten. Efter övergången till enkammarssystem i Sverige kan frågan om olika koalitionsmöjligheter bli en realitet för socialdemokratin också här hemma.

En sådan partifördelning i den första enkammaren att inget parti ensamt har majoritet kan inte helt uteslutas. Mot den bakgrunden borde det rimligen ingå i den socialdemokratiska framtidsstrategin att planera för ett stöd från någon annan gruppering än kommunisterna. Den möjligheten var det inte många, som funderade över så sent som i höstas! Allt såg mer än lovande ut för regeringspartiet. Inom

oppositionen var splittringen alltfjämt påtaglig. Det egna partiledarskiftet hade skett utan andra komplikationer än utrikesminister Torsten Nilssons Vietnam-tal, för all del en i och för sig nog så allvarlig incident. Olof Palmes första möte med den samlade oppositionen i höstens remissdebatt beredde inte några särskilda bekymmer. I opinionsmätning efter opinionsmätning förankrades partiet tryggt över de 50 procent av väljarna, som garanterar majoritet i enkammaren. Det enda som föreföll de socialdemokratiska valstrategerna oroad var emellertid paradoxalt nog denna stabila ställning. Med en sådan skulle det bli svårare att upprätthålla offensivandan hos de egna trupperna. Framförallt kunde även trogna väljare låta sig invaggas i en sådan säkerhetskänsla, att de stannade hemma valdagen i tron att segern ändå var klar.

För oppositionen föreföll det politiska läget under höstmånaderna inte alltför lovande. Folkpartiet befann sig mitt i ett partiledarskifte. Så länge Sven Wedén kvarstod som partiledare präglades leden av krisstämning. Moderata samlingspartiet började sin kräftgång i opinionsmätningarna. I och för sig låg centerpartiet hyggligt till, men det var uppenbart att hr Hedlunds bristande för att inte säga totala avsaknad av intresse för oppositionsledarens roll började ligga honom i fatet liksom det famösa uttalandet att sju av veckans dagar ägnades åt skogsaffärer.

Oväntad scenförändring

Emellertid är politiken en föränderlighe-

tens värld med oväntade reaktioner och irrationella inslag. Det finns en rad faktorer, på vilka partierna inte kan utöva inflytande. När de sätts i rörelse, kan nya scenförändringar snabbt äga rum. Den vilda gruvarbetarstrejken vid malmfälten i norr och efterföljarna på andra håll i landet blev ett sådant oväntat inslag, vars politiska verkningar ännu inte låter sig avläsas men som kan bli betydande.

Ett gott förhållande till LO har socialdemokraterna alltid ansett som den främsta garantin för ett framgångsrikt val. Det har väl inte i och för sig försämrats, men det är uppenbart att fackföreningsrörelsen för en tid har nog av sin plåga utan att behöva dra försorg om SAP:s. Eftersom arbetsplatsen spelar så stor roll i den socialdemokratiska agitationen, kan det bli svårare att där utöva den personliga påverkan som anses så utomordentlig effektiv. Politiska samtal på arbetsplatsen kan lätt glida över i motsättningar. Framförallt kan de kommunistiska sympatisörerna uppträda med en helt annan auktoritet än 1968. Då anklagades de för att splittra arbetarrörelsen och bädda för en borgerlig regering. I slutskedet fick de också bära hundhuvudet för röda arméns ockupation av Tjeckoslovakien.

Härtill kommer ännu ett komplicerande inslag. Under de vilda strejkerna har fackföreningsrörelsen – märk Arne Geijers hårda ordalag i anslutning till händelserna i Kiruna – kommit i påtaglig motsättning till tjänstemännen. I själva verket har utvecklingen mer eller mindre drivit stick i stäv mot önskemålen att skapa ett lönta-

garbegrepp, som skulle göra det lättare för socialdemokraterna att företräda alla anställda utan att behöva klassa dem i olika fackliga organisationer. Nu säger man sig uppenbarligen inom vissa tjänstemannagrupper, att det är de som får betala den jämlikhetspolitik som skall genomföras med skattepolitiken som medel. I den senaste avtalsrörelsen fick de dämpa sina anspråk till förmån för de lågavlönade. De fick alltså avtalsvägen vara med och hjälpa upp andras standard, varefter de bevitnar hur höglönegrupper på arbetsidan genom vilda strejker håller sig skadeslösa för vad de offrade vid förhandlingsbordet. Det kan bli litet för mycket av den barmhärtige samaritens roll.

Hr Nilssons neutralitetspolitik

Utrikesminister Nilssons Vietnamtal på SAP-kongressen har i sak betytt att regeringen för första gången hamnat på de anklagades bänk för att inte tillräckligt beakta neutraliteten. Det blir i fortsättningen inte lika lätt för socialdemokraterna att lägga ansvaret för eventuella misstolkningar av vår traditionella neutralitetspolitik och minskat förtroende för denna på något oppositionsparti. Man skall som bekant alltid akta sig för att kasta sten om man sitter i glashus och den satsen gäller även om det som i det här fallet är fråga om Arvfurstens palats! Kan däremot statsminister Palme under sin inofficiella resa till USA i sommar åstadkomma påtagliga bevis för större förståelse för Sveriges utrikespolitik – ja, då blir det otvivelaktigt en betydande tillgång för so-

cialdemokraterna inför valet den 20 september.

Presentationen – i den mån den över huvud taget gör skäl för namnet – av den kommande skattereformen har skett så valhänt och oskickligt, att man förvånas med hänsyn till den omsorg med vilken socialdemokraterna efter läxan 1966 planerat sina utspel. Det ter sig nästan som en olöslig gåta att finansminister Sträng inte gav mera distinkta besked från början. I sak kan det ha berott på att reformpaketet fortfarande höll på att iordningställas. Det borde knappast ha förhindrat litet mera klartext; den opinionsstorm bland hemmafruarna som blåst upp blir svår att dämpa. Även om de värsta farhågorna inte besannas, förefaller utmaningen utomordentligt oklok. Den har nämligen utlöst ytterligare en reaktion från hemmafruarnas sida. Den har inte samband med beskattningen, men spelar icke förty en väl så stor roll. Det är hemmafruns känsla av att ringaktas och ses över axeln och att arbetsinsatsen i hemmet inte värdesätts – kort sagt att hon i förhållande till den yrkesarbetande inte gör skäl för sig. Man skall inte bara rycka på axlarna åt den harm hemmafruarna länge känt och som de fått en anledning att ge uttryck för. Den kan betyda åtskilligt, när det gäller att ta partiställning valdagen den 20 september.

Man skall vara aktsam, när det gäller att värdera politiska marknadsundersökningar. Medan de i Norge och Danmark accepteras, möts resultaten i Sverige med stor misstänksamhet inom partierna. Den

nedgång för socialdemokratin som DN-Sifo redovisade i februari var emellertid så pass kraftig, att den med hänsyn till felmarginaler ändå avspeglar ett visst frånfall av sympatisörer. Både de vilda strejkerna och hemmafruarnas revolution kan ha bidragit till utslaget. De borgerliga partierna bör dock inte invagga sig i tron på att allt därmed är gott och väl. De kan vara övertygade om att de socialdemokratiska valstrategerna redan smider planer för att neutralisera verkningarna.

En samlad opposition

Socialdemokratis vikanade sympatisiffra skulle med andra ord mera ha sin grund i egna misstag än motståndarnas styrka. Otvivelaktigt är det så. I den mån socialdemokraterna kan tackla och komma tillrätta med bekymren, skulle alltså de tre icke-socialistiska partierna inte profitera särskilt mycket på dem. Det vore emellertid illa om de inte kunde utnyttja det lägliga tillfället att demonstrera sammanhållning och konstruktiva alternativ; de senare behöver för all del inte vara desamma för de tre partierna men de får inte skilja så mycket att tilltron till möjligheten att samregera går förlorad. I vart fall har den förändrade scenbilden hos många fött förhoppningar om att valet till den första enkammaren trots allt inte är avgjort i förväg. Redan detta är en tillgång, men den förspills om tiden går och ingenting annat händer än att socialdemokraterna lyckas göra sig kvitt barlasten.

Remissdebatten gav vissa förhoppningar om ett mera generöst och framåtsyftande

förhållande mellan de tre icke-socialistiska partierna. Sammanhållningen inom oppositionen var god; det utdelades inte särskilt många dolkstötar i ryggen. I det läget spelar det föga roll om hr Hedlund mer eller mindre automatiskt upprepar att han inte tycker om högerpolitik; på något sätt föreföll det gammelmansmässigt och som en tongång från ett förgånget. Väsentligare var – till vilket jag senare skall återkomma – att han framställde klara krav på ett skifte vid makten och en trepartiregering.

Remissdebatten fick sin tyngdpunkt i första kammaren. Vad som bör ha gjort ett gott intryck var det förbättrade förhållandet mellan moderater och folkpartister; det goda samspelet mellan hrr Bohman och Helén hade varit otänkbart på hr Wedéns tid. De två gav debatten dess skärpa. De präglade debatten mer än statsminister Palme, vilken föreföll att ha underskattat motståndarna och bäst kom till sin rätt i en utomordentligt god sammanfattning av den demokratiska synen på de vilda strejkerna. Kanske hade Palme väntat sig ett inbördes meningsutbyte mellan Bohman och Helén? Den senare undgick emellertid en rad av de misstag, som hans företrädare med nästan sömngångaraktig säkerhet råkade ut för. De allvarigaste var de ständiga och djupt förödmjukande omdömena om dåvarande högerpartiet. Framtida betraktare lägger förmodligen ett stort ansvar på Wedén för att de möjligheter 1966 års val gav så kapitalt förspilldes. Hr Helén vinnlägger sig däremot om att inte i onödan riva några broar till

de moderata; i några repliker har han faktiskt med större skärpa yttrat sig om broderpartiet i mitten. Den politiska linje Helén valt har för övrigt fått en och annan moderat att klaga över att de egna inte så klart försvarar USA, säger ifrån mot Af-tonbladet och läxar upp yngre vänsterextremister.

Eskapistisk Palme

Gunnar Sträng fick tillsammans med Yngve Holmberg och Gunnar Hedlund föra ett mindre uppmärksammat meningsskifte i andra kammaren. Möjligen finns det socialdemokrater, som tycker att Sträng borde fått ta sig an Bohman och Helén. Varför hade då Palme ingen odelat lyckad dag? Berodde det på att han beslöt följa Tage Erlanders strategi – att gå ett decennium tillbaka för en redovisning av hur oppositionens »olycksprofetior» slagit fel och regeringens löften infriats? Det blev emellertid en eskapistisk utflykt, som tedde sig bisarr mot bakgrunden av dagens stora frågor. Emellertid kan varken Bohman eller Helén undgå kritik för att de inte bättre tillvaratog möjligheterna att demonstrera att 1960-talets socialdemokratiska politik långt ifrån i alla stycken varit lyckosam.

I själva verket är det ju så att dagens ekonomiska svårigheter inte bara är avhängiga av omvärlden utan även har rötter i de gångna årens politik här hemma. Sanningen är ju den, att vi under en utomordentligt gynnsam högkonjunktur inte förmår att fullt ut utnyttja den till följd av bristande industriell kapacitet.

Det är nu, när ökade ekonomiska resurser för samhället är så välbehövliga, vi får betala för en politik som motverkat sin egen målsättning. Hur ofta har finansministern inte uppmanat industrin att investera men samtidigt knäsat en ekonomisk politik som försvårat detta? Det är allvarligt, därför att den ekonomiska tillväxten för den framtida välfärdsutvecklingen är långt viktigare än fördelningspolitiken någonsin kan bli. Med andra ord måste det bli en primär uppgift att ständigt skapa alltmer att fördela än att med all iver driva en politik i fördelningens tecken som leder till stagnation. Skulle det vara så svårt för de tre icke-socialistiska partierna att godta den målsättningen?

Ty det är viktigt, att oppositionen presenterar en politik för framtiden och inte åtnöjer sig med den ständige kritikerns roll – inte minst därför att den med tiden automatiskt ger en negativ image. Varför inte sätta en ökning av de gemensamma resurserna som en huvudmålsättning? Det är i sanning inget gott betyg åt den socialdemokratiska regeringen, att tillväxttakten kunde varit bättre. Den skall inte behöva underskrida 4 procent och en höjning till 5 procent skulle det första året ge 1,5 miljarder mera och efter fem år 9 miljarder. Det är inte kritiken utan målsättningen, som skall stimulera väljarna. Andra exempel kunde också väljas. Det väsentliga är emellertid att de borgerliga partierna inte försjunker i självbelåtenhet därför att de socialdemokratiska ritningarna inte hållit på varje punkt. Än saknas ett alternativ, som gör det trovärdigt för väljarna att de

tre icke-socialistiska partierna är parata att samverka i regeringsställning på grundvalen av en progressiv politik.

Att hålla samman

I denna artikel har jag inte gått in på situationen inom de tre borgerliga partierna. Så mycket kan sägas, att det ur hela oppositionens synvinkel är ett intresse att moderata samlingspartiet tar sig ut ur svaghetstillståndet. Med enkammarbehövs sammanhållning mellan de tre för att nå målsättningen. Det kommer inte heller att saknas försök att splittra fronten.

Inledningsvis pekade jag på att regeringskoalitionen kan bli en »normal» ministär i de nordiska länderna under 1970-talet. I själva verket är det bara Sverige som i dag har en enpartiministär. Island har till och med en regering av blå-röd nyans: höger och socialdemokrater. För 1970-talet förefaller en koalition åt vänster för socialdemokraterna inte så trolig, om man undantar Finland med dess speci-

ella politiska förutsättningar. Eljest ligger närmaste parti åt höger väl till. För svensk socialdemokrati skulle det betyda centerpartiet; som arvtagare till bondeförbundet den traditionella partnern. Praktiskt taget ända sedan den röd-gröna koalitionen sprängdes 1957 har ledande socialdemokrater också gjort en klar distinktion mellan centerpartiet samt moderata samlingspartiet och folkpartiet.

Därför var det så viktigt, att Gunnar Hedlund sade klart ifrån i regeringsfrågan i remissdebatten. Med en annorlunda väljarkår bakom sig än under början av 1950-talet är det för övrigt inte lika lätt att ta steget in i en koalition med socialdemokratin. Samverkan under 1950-talet kostade centerpartiet 100 000 röster och antalet mandat i andra kammaren reducerades från 30 till 19. Ingen tror att priset skulle bli billigare nu.

Ändå finns det skäl för den mycket bestämnda opinion som växer sig allt starkare att med ökad styrka säga ifrån: Håll samman!